

Nr 183

Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning angående ersättning av allmänna medel för skador, som tillfogats genom brottslig gärning.

(3:e avd.)

I två likalydande motioner väckta den ena inom första kammaren av herr *Alexanderson m. fl.* (I: 170) och den andra inom andra kammaren av herr *Ekdahl m. fl.* (II: 333) har hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag rörande möjligheten att, där vederbörandes ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt det motivera, genom samhällliga åtgärder bringa ersättning för eller lindra ekonomisk skada, som drabbat av brott träffade personer vilka icke genom i laga ordning utdömt skadestånd eller genom ersättning i annan form kunnat hållas skadeslösa för dem tillfogade förluster.

Efter att ha återgivit innehållet i en vid 1947 års riksdag väckt motion (II: 279) i samma ämne har motionärerna anfört följande.

Riksdagens skrivelse nr 475/1947 innehöll följande yttrande om ovanstående motion:

»Förslaget i motionen II: 279 att ersättning skall kunna utgå av statsmedel för skada, som tillfogats genom brottslig gärning, finner riksdagen vara värt beaktande. Onekligen skulle införandet av en sådan ordning innebära ett värdefullt komplement till det rättsskydd, som samhället genom sina organ giver den enskilde medborgaren.

Emellertid bilda dessa skador ur ersättningssynpunkt en mycket heterogen grupp. Detta gäller såväl skadornas art och det sätt, varpå de uppkommit, som även frågan om det sätt, varpå de utan statens ingripande i allmänhet må bliva reglerade. En utredning i ämnet skulle ställas inför åtskilliga svårlösta frågor och måste befaras bli synnerligen omfattande och tidskrävande. Detta torde gälla även med den av motionären angivna begränsningen av utredningsuppdraget att avse fall, där vederbörandes ekonomiska förhållanden skulle särskilt motivera ersättning av allmänna medel. Riksdagen anser sig med anledning härav icke beredd att nu påyrka utredning i ärendet. Emellertid förtjänar utredningsfrågan enligt riksdagens mening ytterligare överväganden. Uppmärksamhet synes härvid böra ägnas spörsmålet, om uppdraget för en eventuell utredning lämpligen kan begränsas till att avse vissa grupper av de mera angelägna fallen. De erfarenheter, som vinnas vid den utredning, varom riksdagen här nedan anhåller, kunna måhända giva underlag för ett fortsatt övervägande av den berörda frågan.»

Det i slutet av ovanstående citat åsyftade utredningskravet, som bifölls av riksdagen och som föranledde en proposition till påföljande vårriksdag — prop. 1948: 87 — hade som bakgrund motionerna vid 1947 års riksdag nr

II: 84, 139, 221 och 276 och avsåg ersättning för skador vållade av klientel från sinnessjukhus m. fl. anstalter för vilket ändamål anslag fr. o. m. budgetåret 1948/49 upptagits i riksstaten.

1947 års riksdag intog alltså en mycket positiv inställning till tankegången i motion II: 279, vilken motion f. ö. till hela sin utformning anslöt sig till en tidningsartikel, författad av häradshövdingen i Nedansiljans domsaga, Ernst Leche. — Riksdagsskrivelsen betonar som synes bl. a. uttryckligen att *utredningsfrågan förtjänar ytterligare överväganden*.

Genom den utveckling i form av en starkt ökad kriminalitet — som även och icke minst tagit sig uttryck i ett stigande antal bedrägerier och stölder med fattiga och åldringar som objekt, varvid bl. a. återfallsförbrytarna spelar en beklämande roll — har det ovan apostroferade uttalandet fått en än starkare aktualitet än det ägde då det för nio år sedan infogades i den återopade riksdagsskrivelsen. — De fattiga målsägarnas situation har sedan dess utan tvivel försämrats. Några fall från de allra senaste åren (1951—1955) ge exempel på hur återfallsförbrytare härjat hos bl. a. ensamboende och folkpensionärer på landsbygden.

En fattig träsnidare blev — under förespegling att en »försäljare», som dök upp med bil utanför stugan, skulle kunna placera träsnidarens alster — strax före julen frånlurad hela sitt lager, resultatet av flera månaders arbete. Den beräknade förtjänsten var vad träsnidaren och hans familj skulle haft att leva av under den förestående helgen och en avsevärd tid därefter. Häradsrätten oskadliggjorde visserligen »försäljaren» för ett och ett halvt år framåt. Men träsnidaren kunde icke få ut ett enda öre i ersättning. — Samma öde drabbade en annan träsnidare i små ekonomiska omständigheter — hans förlust blev över 600 kronor. — En nyetablerad köpman med ansträngd ekonomi blev av samme försäljare lurad på 2 700 kronor. — En änka i små ekonomiska omständigheter bedrogs på 260 kronor genom ett bedrägligt mattköp, iscensatt av en tredje försäljare. Det fanns ingen möjlighet att av denne få ut det av häradsrätten ådömda skadeståndet. — Två kringresande rödfärgsagenter narrade från ett antal småbrukare varierande belopp upp till något över hundra kronor. Utmätningssmannen i orten har förklarat att för dessa målsägande voro förlusterna synnerligen kännbara. Samma upplysning har han lämnat beträffande en rad namngivna offer för en bedräglig agent, som hade ett hundratal målsägande på sitt samvete. En »försäljare» dömdes till förvaring i tre år för bedrägerier mot ett hundratal målsägare, bl. a. tre åldringar som förlorade vardera 115 kronor. — Utdömd ersättning omöjlig att få ut.

Dagspressen sysselsätter sig vid tiden för denna motions avfattande med en liga, ibland kallad mattligan, ibland åldringsligan, med bl. a. en »pastor» och en ung kvinna som agerande — som beräknas ha genom bedrägerier under en landsomfattande turné, varvid särskilt ensamma gamlingar råkat illa ut, tillskansat sig minst 150 000 kronor. Ett dagsfärskt axplock ur tidningarna med exempel ur denna ligas meritförteckning må anföras såsom avslutning på argumenteringen för åtgärder i denna motions syfte: En 93-årig man i Kävlinge frännarrad 2 320 kr., ett åldrigt syskonpar i Vetlanda 8 000, en 82-årig kvinna i Järnskog 27 000, en 76-årig kvinna i Hagfors 8 000, alla med största sannolikhet ur stånd att återfå någonting alls av sina förlorade sparmedel.

Det ges förvisso ingen möjlighet att bibringa dessa grymt bedragna, ofta fattiga och ensamma människor, eller deras namnlösa olyckskamrater, vilkas bittra öden ovan lämnade exposé ger en antydning om, någon känsla av rättfärdighet i ett system som inte ger någon möjlighet för dem att få sina förluster ersatta och sin ekonomi återupprättad, medan samhället åta-

ger sig att med ofta betydande belopp betala offentligt försvar inför domstolarna för de utplundrande förbrytarna.

Vi tillåta oss därför att på nytt framföra det utredningsyrkande, som framfördes i motion II: 279 vid 1947 års riksdag.

Det ankommer givetvis på en eventuell utredning att söka och föreslå åtgärder, som kunna vara lämpade att tillgodose de önskemål som detta utredningsyrkande innefattar. Vi vilja här endast erinra om de antydningar som i nämnda motion framkastades rörande en tänkbar procedur: hänvändelse till ortens allmänne åklagare för framförande av ersättningsyrkande, utredning av denne för belysande av huruvida motiv föreligger för ersättning ur allmänna medel, eventuellt yttrande av domaren i vederbörande domsaga att föreläggas det statliga organ, som har att handlägga ersättningsärenden av ifrågasatt slag. Till komplettering av det sålunda i motion 1947: II: 279 anförda vilja vi ifrågasätta, om icke den styrelse, som förvaltar kungafonden för hjälp åt beredskapens offer, kunde tjäna såsom förebild för ett eventuellt statligt organ med uppgift att besluta i sådana ärenden som det här är fråga om.

Utskottet. Motionärernas förslag om utredning i syfte att ersättning skall kunna utgå av allmänna medel för skador, som tillfogats genom brottslig gärning överhuvud, innebär ett fullföljande av ett motionsvis framställt utredningsyrkande vid 1947 års riksdag. Med hänsyn till frågans svårlösta och omfattande beskaffenhet var riksdagen då icke beredd att påkalla utredning i ämnet men ansåg att förslaget var värt beaktande och förtjänade ytterligare övervägande. På hemställan av statsutskottet (utl. nr 246) beslöt riksdagen emellertid att en utredning borde inledas beträffande vissa avgränsade ersättningsspörsmål, nämligen rörande skador, vållade av rymlingar m. fl. från sinnessjukhus och andra anstalter. Förslag i sådant hänseende förelades riksdagen i propositionen nr 48 till 1948 års riksdag och föranledde att under femte huvudtiteln uppfördes ett anslag under den nuvarande rubriken: Ersättningar för skador, vållade av vissa rymlingar m. m. Från anslaget utgick från början endast ersättningar för skador vållade av rymlingar från fångvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor, alkoholistanstalter och sinnessjukhus. Efter förslag i 1952 års statsverksproposition utvidgades ersättningsrätten till att avse även skador, som vållats under kortvarig permission av på dessa anstalter intagna. Någon ytterligare utvidgning av ersättningsrätten ansågs icke tillräddig innan ytterligare erfarenheter vunnits.

Vid 1953 års riksdag väcktes en motion med samma innebörd som de nu förevarande motionerna. Vid ärendets behandling i statsutskottet (utl. nr 164) erinrade utskottet att den i motionen väckta frågan belysts ur skilda synpunkter i ett av tillkallad utredningsman i samråd med representanter för övriga nordiska länder utarbetat betänkande med förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område (SOU 1950: 16). Utredningsmannen hade där bl. a. uttalat att den stundom framförda tanken att det allmänna skulle bereda ersättning av statsmedel för skada, som tillfogats genom brottslig gärning överhuvud, syntes böra avvisas men samtidigt funnit det förtjäna övervägas att införa bestämmelser, genom vilka staten i viss omfattning skulle garantera utfående av skadestånd på grund av brott. Under erinran härom och med hänvisning till att chefen för justi-

tiedepartementet sedermera i enlighet med i betänkandet givna rekommendationer tillkallat två kommittéer, bilskadeutredningen och kommittén angående det allmännas skadeståndsansvar, med uppgift att verkställa revision på vissa begränsade områden av skadeståndsrätten, fann utskottet någon framställning i ämnet från riksdagens sida icke då påkallad, vilket även blev riksdagens beslut.

Utskottet är ense med motionärerna att frågan om ersättning av allmänna medel för skador, som tillfogats genom brottslig gärning överhuvud, fått ökad aktualitet genom den tilltagande brottsligheten och då särskilt genom sådana företeelser såsom rån, överfall, skadegörelser m. m. Starka skäl kan enligt utskottets mening anföras för att samhället inriktar sina ansträngningar icke enbart på att bekämpa och förhindra brottslighet utan också på att hålla dem som blivit oförvållat utsatta därför helt eller delvis skadeslösa. Såsom framgår av den föregående redogörelsen har frågan emellertid mycket stark anknytning till de allmänna skadeståndsrättsliga problemen. Visserligen ligger den enligt vad utskottet inhämtat utanför de aktuella arbetsuppgifterna för de förutnämnda båda kommittéerna, men utskottet vill erinra om att ifrågavarande utredningsarbete är avsett som led i en planerad allmän reform av skadeståndsrätten. Utskottet får i detta sammanhang även erinra om att 1952 års riksdag på hemställen av första lagutskottet (utl. nr 20) hos Kungl. Maj:t anhållit om en förutsättningslös utredning angående effektivare former för uttagande av ådömd ersättning för i samband med tillgrepp av motorfordon uppkomna skador. Enligt vad utskottet erfarit vilar denna utredningsfråga i avvaktan på resultatet av bilskadeutredningens arbete.

Vid angivna förhållanden kan utskottet icke finna det välbetänkt att riksdagen beslutar om en ny omfattande utredning kring de skadeståndsrättsliga problemen. Om sålunda utskottet icke finner förutsättningar f. n. föreliggande för att tillstyrka motionärernas förslag i den form det framställts, anser utskottet å andra sidan att det bör undersökas huruvida icke den reglering av ersättningsanspråk, som redan försöksvis har införts när det gäller skador, vållade av rymlingar m. fl., kan utsträckas till att avse även andra avgränsade grupper. Det bör enligt utskottets mening överlämnas åt Kungl. Maj:t att med ledning av erfarenheterna av nämnda verksamhet närmare överväga denna fråga och för riksdagen framlägga därav föranledda eventuella förslag.

Under åberopande av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen må, i anledning av motionerna I: 170 och II: 333, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet anfört.

Stockholm den 15 november 1956

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från första kammaren: herrar Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Ohlon, Leander, Näsgård, Gillström, fröken Andersson, herrar Thun, Erik Svedberg, Axel Andersson, Rikard Svensson, Ivar Nilzon och Jacobsson; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Malmberg i Skövde, Andersson i Malmö, fröken Elmén, herrar Petterson i Degerfors, Andersson i Mölndal, Staxäng, Gustafsson i Skellefteå, Hansson i Skegrie, Löfroth, Svensson i Stenkyrka, Almgren, Andreasson och Mellqvist.